

обрядових дій, пов'язаних із переходом дівчини до нового соціального стану, молода роздавала всім присутнім медівник як символ вдячності та частування. Аналогічний ритуальний сценарій відтворювався й у домі нареченого.

Дещо по іншому цей обряд проходив у с. Романове Село (Тернопільський район, Тернопільська область). Так, ставили різку (брали будь яке дерево) на три галузки, котру прикрашали квітами, яблуками, коралями з тіста та обмотували попером. Не було прийнято запихати її у коровай.

Після закінчення весілля «гільце» виносили на горище. Або на дах чи високу яблуню, щ символізувало кінець дівування й парубкування молодих.

Отже, традиція виготовлення весільного «гільця» на території Західного Поділля репрезентує багатшарову систему обрядових практик, насичених охоронними та сакрально-магічними змістами. Комплекс дій, пов'язаних із підготовкою цього весільного атрибуту, відображав уявлення місцевої спільноти про заснування міцної сім'ї, забезпечення добробуту молодят та гармонійного перебігу їхнього майбутнього життя. Окрім того, обряд виготовлення «гільця» символізував остаточний перехід нареченої з дівочого стану до ролі заміжньої жінки та її відхід від батьківського дому. В окремих локальних традиціях із цим обрядом пов'язувалися вірування щодо майбутньої долі подружжя та навіть статі їхнього первістка. Таким чином, «гільце» постає важливим маркером переходу до нового соціального статусу та одним із центральних елементів весільної обрядовості Західного Поділля.

Володимир Парацій (Бережани)

ПРО ПЕДАГОГІКУ ТА КРАЄЗНАВСТВО: З ДИДАКТИЧНОГО ДОСВІДУ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ (КІН. ХІХ СТ. – 1930-Х РР.)

Безумовно, у краєзнавстві закладено виховне та пізнавальне підґрунтя. Мандрівки по рідному краї підсвідомо виховують почуття любові до «малої батьківщини», далекі поїздки з пізнавальною метою розширюють кругозір й світогляд мандрівника. Тому їх можна апіорно включати у педагогічний процес на рівні допоміжних навчальних дисциплін й прийомів виховного процесу. Це твердження – не відкриття, воно уже століттями позитивно сприймається на європейському культурно-освітньому просторі. Краєзнавчий (краєзнавчо-туристичний) спектр запроваджувався і в практику навчального процесу та виховання старої Бережанської гімназії як до Першої світової війни, так і в 1920–1930-і рр.

Так, згідно Звіту директора Матеуша Куровського за 1874–1875 навчальний рік, серед надобов'язкових предметів у третьому-четвертому та шостому-сьомому класах Бережанської гімназії згадувалася, зокрема, й «історія батьківського краю». Серед викладачів курсу – д-р Маурицій Мацішевський – відомий у майбутньому краєзнавець. Предмет викладався «у чотирьох класах по годині щотижнево». У вказаному навчальному році його відвідувало 83 учні.

«Краєзнавчими» за змістом були й пропоновані у гімназії самостійні роботи. Приклад: серед тематичних завдань з польської мови (п'ятий клас, перше півріччя) були зокрема:

Опис Бережан;

Мандрівка до Раю.

На друге півріччя додавалися теми:

Опис Ринку в Бережанах;

Опис родинного дому.

А серед тематичних завдань з руської (української) мови (також у п'ятому класі) подавалися й наступні:

Опис ярмарку в Бережанах;

Описи народних свят.

У цей ж час з'являються короткі згадки про музейні гімназійні збірки: природничі, нумізматичні.

Тенденція до пропонування творчих завдань краєзнавчого характеру продовжується і в наступні навчальні роки. У Звіті директора гімназії (згаданого вже М. Куровського) за 1875–1876 навчальний рік серед завдань для письмових робіт з польської мови за п'ятий клас були й такі:

Опис замкової каплиці;

Опис Бережан з Бернардинської гори;

Опис Парафіяльного костюлу.

А серед завдань з руської (української) мови значилися теми:

Опис родинного місця;

Які приємності подає мешканцям Бережан розашований поблизу став?

Зберігається серед надобов'язкових предметів й краєзнавство (у чотирьох класах по годині щотижнево). Уже згадуються, як наявні, музейно-експозиційні, збірки кабінету натуральної історії.

Подібні повідомлення дублюються і в подальших звітах – за 1881 й 1884 рр. (при тому ж Матеушу Куровському); також – у наступному десятилітті.

Так, у звіті директора гімназії Францішека Гржегорчика за 1892 р. зазначається, що учитель історії та географії читає ще й надобов'язковий предмет – історія краю (у третьому, четвертому та сьомому класах по одній годині тижнево). А серед письмових тем з польської мови у п'ятому класі пропонувалися й такі:

Замок Бережанський під поглядом топографічним та історичним;

Опис спільної мандрівки до «Монастирка», яка відбулася 24 жовтня 1891 р.

З руської (української) мови у п'ятому класі також пропонували теми «краєзнавчих» письмових робіт, а саме:

Різдв'яні свята у нашому краї;

Опис родинного місця;

Йорданські свята у Бережанах.

У шостому класі серед пропонованих тем була й така: «Порівняти людське життя з мандрівкою». Близькими за змістом були навчальні пропозиції на 1895 р. (за директорства того ж Францішека Гржегорчика).

Упродовж 1903–1906 навчальних років «надобов'язковий» предмет «Історія родинного краю» («краєзнавство»), а це три-чотири години додаткового тижневого навантаження, читає у Бережанській гімназії відомий пізніше історик Степан Томашівський.

Особливого значення (пізнавального та виховного) надавалося краєзнавству після Першої світової війни. Слід зазначити, що від часу становлення «другої Речі Посполитої» проблемі краєзнавчого туризму (й, загалом – туризму та краєзнавству), особливо серед молоді, почали надавати великого (державного) значення.

Уже в 1921 р., при сприянні Міністерства релігійних визнань та народної освіти, видано розробку д-ки Станіслави Немцової «Методика праці в краєзнавчих товариствах молоді» (накладом редакції часопису «Orli lot» («Орлиний політ» – туристично-краєзнавче періодичне видання для молоді), як перший випуск його бібліотечки). У редакційній замітці методичка трактувалася як видання, що формує «підвалини організованої краєзнавчої діяльності». Тут осмислюються проблеми молодіжного краєзнавства, аналізується наявний картографічний матеріал (зокрема, й по країнах

Європи). Акцентуючи увагу на видах краєзнавства, автор відносить до прихильників його об'ємного тематичного трактування (природознавче, людинознавче, мистецтвознавче, інше). Окремий розділ має назву «Нарис організації мандрівок краєзнавчих по південних землях Польщі», де подано й чисельну та різноманітну за змістом бібліографію по проблемі.

А, власне, у Бережанській гімназії (згідно звіту директора Романа Кестліха за 1920–1921 навчальний рік) походить, як обов'язковий елемент навчально-виховного процесу, організуються учителями географії та природознавства; і, перш за все, з пізнавальною метою. Ця ідея трактується і в директорському звіті за наступний – 1921–1922 – навчальний рік.

Підтвердженням краєзнавчих зацікавлень бережанської гімназійної молоді слугують матеріали одного з гімназійних неперіодичних видань «одноднівков» (*Jednodniowka mlodzieży gimnazjum państwowego w Brzeżanach. Brzeżany, 1929*). Тут вміщено публікації гімназистів про Бережанський замок, інші архітектурні пам'ятки міста, Раївський палац на бережанській околиці; описано екскурсійні маршрути по краю та за межі Бережанщини (навіть дуже далекі – як, наприклад, до Балтійського моря). Загалом осмислювалося минуле та сьогодення краю, життя гімназії.

Описувалися учнями враження від місцевих мандрівок – зокрема від «Чортового каменя» в урочищі «Монастирок» до Райського палацу (учня 8 класу Євстахія Ковбасюка). Ділилися гімназисти враженнями про закордонні поїздки – до Балканських країн, Туречини й Угорщини (учня 5 класу Оттона Рубінека). Аналізувалася й геологічна структура Бережанщини (Маріан Якобець – учень 7 класу). Молодими авторами аналізувалося географічне положення Бережан, геологічна будова краю, опис ставу та «Чортового каменя» в урочищі «Монастирок».

А в одному з випусків Бережанської повітової газети «*Głos Brzezanski*» за 1936 р. була опублікована інформаційна замітка такого змісту: «Від січня цього року в Чорткові виходить ілюстрований часопис «Секції молодіжних краєзнавчих об'єднань Подільського туристично-краєзнавчого товариства» за редакцією Владислава Ціхоцького та Йозефа Опацького. Владислав Ціхоцький являється директором державної гімназії в Чорткові й походить з Бережан (є сином власниці друкарні у Бережанах). Цей друкований часопис реєструє пам'ятки минулого Подільської землі та будить рух краєзнавчий на Поділлі». Він отримав назву «*Znicz Podola*» (приблизно мажна перекласти як «Смолоскип Поділля»).

У названому часописі подавалася різноманітна інформація туристичного й краєзнавчого характеру, вирішувалися організаційні питання, звітувалися про результати діяльності. На перспективу – планувалося стати офіційним органом Подільського туристично-краєзнавчого товариства, а особливо репрезентувати діяльність новоствореної секції краєзнавчих молодіжних організацій.

І при такому переліку, об'єктивним і справедливим (якщо не звертати увагу на панівну пропольську ідеологічну складову) видається нижчецитоване (державницько-офіційне) твердження: «Капіталом польським є молодь». Вона є «...капітаном і багатством великої Польщі, становить предмет сердечної опіки і турботи» (цитовано за: Radziminski J. *Budujemy Polski*. – Warszawa, 1939).

Названі та проінтерпретовані факти – це не лише історичний екскурс. Це ще й приклади тих позитивних традицій, які потрібні педагогам сучасним. Адже «історія завжди сучасна» (що є істиною для нас беззаперечною). А

сучасному вчителеві (історичу, як і географу, філологу, біологу) не бути красзнавцем – це якось, вважаємо, ненормально.

Микола Бармак, Ігор Козак (Тернопіль)
ОЩАДНО-ПОЗИЧКОВІ ТА КРЕДИТНІ ТОВАРИСТВА ЯК МЕХАНІЗМ
ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:
ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРА КАПІТАЛІВ

Провідне місце у функціонуванні ощадно-позичкових та кредитних товариств на початку XX століття беззастережно належало кредитуванню їхніх членів. Цей напрямок був настільки домінуючим, що згідно зі зведеними балансами, кредитні операції становили 90–95% загальної діяльності кооперативів. Лише у кризовий період Першої світової війни, коли загальна активність кооперативного руху знизилася, позичкова діяльність все ще займала значну частку – близько 60%. Ця першочергова орієнтація на кредитування вимагала від засновників ретельного формування фінансової основи, що складалася з трьох ключових елементів: основного, резервного та спеціального капіталів.

Основний капітал відіграв особливу важливу роль на початковому етапі функціонування кооперативів. Він надходив до обігу товариства, виконуючи подвійну функцію: по-перше, він складав значну частину позичкового фонду, забезпечуючи безпосередню фінансову базу для видачі кредитів; по-друге, він виконував роль страхового фонду, гарантуючи фінансові зобов'язання товариства. Порядок формування цього капіталу детально регламентувався статутами, зокрема статтею 26 типового статуту ощадно-позичкового товариства 1905 року. Згідно з цим положенням, основний капітал утворювався із сукупності паїв та пайових внесків, а також із сум, пожертвованих або наданих товариству у борг, а також із сум, відрахованих із його власних доходів.

Ощадно-позичкові товариства формували значний пайовий фонд за рахунок паїв та пайових внесків. Наприклад, для Полтавської губернії станом на 1 січня 1891 року середній пайовий фонд на одне товариство складав 12 045 крб 79 коп, що становило значні 48,1% від загальних обігових коштів кооперативу. Найпоширенішими серед ощадно-позичкових товариств українських губерній були паї у розмірі 50 крб, хоча міські та містечкові товариства могли встановлювати паї й у 100 крб. Пай вносився членами не відразу, а частинами.

Натомість, кредитні товариства мали суттєву відмінність у структурі основного капіталу через відсутність пайового фонду. У них особливо важливу роль відігравали кредити, залучені для формування основного капіталу. Для більшості кредитних товариств зовнішні кредити становили не менше 25% основного капіталу, тоді як в ощадно-позичкових товариствах, які мали значні пайові внески, частка кредитів становила лише близько 7%. Це підкреслювало більшу залежність кредитних товариств від зовнішніх джерел фінансування.

Резервний капітал формувалася товариством поступово і обов'язково: шляхом щорічних відрахувань 20% від доходів. Його основне призначення полягало у відшкодуванні можливих збитків кооперативу, забезпечуючи його фінансову стійкість.

Спеціальний (або "особливий") капітал створювався для виконання цільових завдань за рахунок спеціальних добровільних внесків членів чи пожертвувань. Цей капітал мав ширше застосування: він призначався для фінансування постачальницько-збутових та інших операцій, організованих